

О. М. Загурський

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ**

Недосконалість інституціонального середовища та інституцій, що структурують взаємодії, істотно ускладнює реалізацію продукції аграрного сектору. Його розвиток неможливий без застосування економічно ефективних інституцій аграрного ринку — товарних та товарно-сировинних бірж, які є індикаторами ринкових цін на агротовари та агросировину, уможливають угоди між економічними суб'єктами на основі співвідношень фактичного попиту і пропозиції, зменшують ступінь невизначеності й ризику та мінімізують транзакційні витрати. У статті проведено статистичне дослідження розвитку товарних бірж на ринку агропродукції України в 2000—2012 рр. Виявлено, що, незважаючи на розвиток структури біржової торгівлі та обсяги укладених на біржах угод, які постійно зростають, більшість товарних бірж не є класичними біржовими інституціями. Їхня діяльність має суто декларативний характер, а біржова торгівля продукцією і товарами за цей період представлена переважно спотовим ринком. Аналіз біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції продемонстрував проблеми як зовнішнього характеру, пов'язані з нерозвинутістю та занепадом внутрішніх товарних ринків, так і внутрішнього — власне бірж, пов'язані зі слабкою матеріально-технічною базою для впровадження прогресивних технологій біржової торгівлі. Подальший розвиток біржового ринку повинен бути спрямований на перетворення бірж реального товару на ф'ючерсні біржі. Формування ф'ючерсної ціни на аграрних біржах, її хеджування дасть змогу всім зацікавленим суб'єктам, як на ринку зерна та іншої сільськогосподарської продукції, так і на ринку фінансово-кредитних, матеріально-технічних ресурсів, які постачаються сільськогосподарським товаровиробникам, діяти більш прогнозовано.

Ключові слова: аграрний сектор, біржовий ринок, товарна біржа, хеджування, ф'ючерс.

Табл. 2. Рис. 1. Літ. 24.

О. Н. Загурский

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ БИРЖЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ**

Несовершенство институциональной среды и институций, структурирующих взаимодействия, существенно усложняет реализацию продукции аграрного сектора. Его развитие невозможно без применения экономически эффективных институций аграрного рынка — товарных и товарно-сырьевых бирж, которые являются индикаторами рыночных цен на агропродукты и агросырье, делают возможными сделки между экономическими субъектами на основе соотношений фактического спроса и предложения, снижают степень неопределенности и риска и минимизируют транзакционные издержки. В статье проведено статистическое исследование развития товарных бирж на рынке агропродукции Украины в 2000—2012 гг. Выведено, что, несмотря на развитие структуры биржевой торговли и постоянно растущие объемы заключенных на биржах сделок, большинство товарных бирж не является классическими биржевыми институциями. Их деятельность носит декларативный характер, а биржевая торговля продукцией и товарами за этот период представлена в основном спотовым рынком. Проведенный анализ биржевой деятельности на рынке сельскохозяйственной продукции продемонстрировал проблемы как внешнего характера, связанные с неразвитостью и упадком внутренних товарных рынков, так и внутреннего — самих бирж, связанные со слабой материально-технической базой для внедрения прогрессивных технологий биржевой торговли. Дальнейшее развитие биржевого рынка должно быть направлено на преобразование бирж реального товара в фьючерсные биржи. Формирование фьючерсной цены на аграрных биржах, их хеджирование позволит всем заинтересованным субъектам, как на рынке

© Загурський О. М., 2014

зерна и другой сельскохозяйственной продукции, так и на рынке финансово-кредитных, материально-технических ресурсов, которые поставляются сельскохозяйственным товаропроизводителям, действовать более прогнозируемо.

Ключевые слова: аграрный сектор, биржевой рынок, товарная биржа, хеджирование, фьючерс.

Oleh Zahurskii

PROBLEMS AND PROSPECTS OF AN EXCHANGE ACTIVITY IN AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Existing gaps in the institutional environment and the institutions that structure interactions impede the problem of realization of agriculture production. Development of the agricultural sector is not possible without implementation of effective institutions of agricultural market as commodity exchanges. They are indicators of market prices for agricultural products and agricultural raw materials, make possible transaction between business entities based on ratios of actual supply and demand, reduce uncertainty and risk and minimize transaction costs. Statistical study of the development of commodity exchanges within the agricultural market of Ukraine in 2000-2012 has been conducted in the paper. We have found that despite the development of exchange trade patterns and the growing volume of transactions concluded on the exchanges, the most of the existing commodity exchanges is not a classic stock market institutions. Their activities are purely declarative and exchange trading of products and goods in this period is represented mainly by spot market (transactions in real goods for immediate delivery). The analysis of exchange activities at agricultural markets has highlighted a number of challenges both of external nature associated with underdevelopment and decline in domestic product markets, and internal ones, where the most domestic markets' problems are associated with weak material and technical basis for the introduction of advanced technology exchange trading. Further development of the stock market should be aimed at transforming exchanges of real goods into the futures exchange. Formation of futures exchange price, its hedges will allow to act more predictable for all interested parties of wheat market and other agricultural products, as well as of financial and credit markets that supply resources to agricultural producers.

Keywords: agrarian sector, exchange market, commodity exchange, hedging, futures.

JEL classification: D53, Q13.

Проблема реалізації продукції аграрного сектору за ціною, що забезпечує розширене відтворення виробництва, залишається однією з найскладніших в аграрній галузі. Зазвичай аграрії стикаються з обмеженим попитом на свою продукцію і стають заручниками обставин, які створюють для них посередники або компанії, що переробляють аграрну продукцію. Отримавши локальну монополію на певній території, вони встановлюють низькі ціни на сільськогосподарську сировину і високі — на продукцію переробки, тобто збільшують свою частку в структурі цін, що складаються в роздрібній торгівлі на продукти харчування, максимізуючи тим самим свій прибуток і істотно зменшуючи прибуток виробників аграрної продукції. Це призводить до погіршення фінансового становища сільськогосподарських підприємств і спонукає їх до значного скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва.

Відтак розвиток аграрного сектору неможливий без застосування економічно ефективних механізмів збуту виробленої продукції. Основними факторами, що негативно впливають на обсяги реалізованої аграрної продукції, є низька платоспроможність населення, диспаритет цін між сільськогосподарською

продукцією та промисловими товарами, які використовуються в агровиробництві, монополізм посередницьких структур і переробних підприємств, обмежений доступ до експорту тощо. Така ситуація виникла у зв'язку з недостатнім розвитком інституціонального середовища та недосконалістю інституцій, що структурують взаємодії, пов'язані з укладанням угод як на відкритому ринку, так і всередині організаційних структур. Роль таких інституцій на аграрному ринку відіграють товарні біржі. Вони є індикаторами ринкових цін на агротовари та агросировину, уможливають угоди між економічними суб'єктами на основі співвідношень фактичного попиту і пропозиції, зменшують ступінь невизначеності і ризику та мінімізують трансакційні витрати.

Теоретико-методологічним питанням формування та вдосконалення біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції присвячено праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Б. Беренштейна, П. Гайдуцького, О. Дегтярьової, В. Горьового, Б. Дмитрука, Р. Дудяка, О. Кандинської, О. Могильного, О. Мограб, Б. Пасхавера, П. Саблука, В. Савченка, М. Солодкого, О. Сохаської, О. Шпичака [1–15] та інших. Разом із тим у сучасних реаліях формування аграрного ринку багато питань залишилися поза увагою і потребують детальнішого вивчення.

Метою статті є аналіз стану та перспектив розвитку біржової діяльності в аграрному секторі країни, виявлення головних проблем функціонування біржової торгівлі агропродовольчими товарами, обґрунтування напрямів подальшого розвитку аграрного біржового ринку.

Сьогодні в Україні вже закладені основи біржової діяльності і в міру нормалізації загальної економічної ситуації та нагромадження досвіду товарні біржі мають шанс стати реальними індикаторами ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, тобто виконувати завдання регулювання цінового механізму на продукцію аграрного сектору. Біржова діяльність в країні регулюється Законом України “Про товарну біржу” від 10.12.1991 № 1956-ХІІ [16]. Згідно з ним товарна біржа забезпечує:

- створення умов для проведення біржової торгівлі;
- регулювання біржових операцій;
- унормування цін на підставі співвідношення попиту та пропозиції на товари, що допускаються до обігу на біржі;
- надання членам і відвідувачам біржі організаційних та інших послуг;
- збір, обробку і поширення інформації, пов'язаної з кон'юнктурою ринку.

Біржі, через притаманну їм регулярність здійснення операцій, є постійними місцями проведення торгів, діяльність яких ґрунтується на принципах публічності і рівноправності учасників. Завдяки біржам починають відбуватися процеси самоліквідації тіньового ринку, що пов'язано з прозорістю товарних потоків. Формально (особливо кількісно) за роки незалежності інфраструктура біржової

діяльності була повністю сформована. Кількість зареєстрованих в Україні бірж за 15 років збільшилася у 8 разів (табл. 1). Це є наслідком стрімкого зростання числа бірж наприкінці 1990-х років, коли кожна провідна компанія відкривала власну біржу, більшість з яких так і не перетворилися на постійно діючі центри оптової торгівлі. Останніми роками цей процес стабілізувався і станом на 2012 р. в Україні налічувалося 562 біржі, значна частина яких працює саме в аграрному секторі. Найбільшими біржами, що обслуговують аграрний сектор, є: Українська аграрна біржа, Чорноморська регіональна товарна біржа, Дніпропетровська аграрна біржа, Вінницька товарна універсальна біржа, Одеська аграрна біржа, Товарна біржа агропромислового комплексу центральних областей України (м. Черкаси).

Таблиця 1. Кількість бірж в Україні у 1996, 2001, 2006, 2009—2012 рр.

Тип бірж	1996	2001	2006	2009	2010	2011	2012
Агропромислові	9	31	29	26	25	25	25
Універсальні	19	97	114	103	106	106	107
Товарні й товарно-сировинні	25	157	258	318	341	368	391
Інші	21	74	47	37	38	38	39
Усього	74	359	448	484	510	537	562

Джерело: Сільське господарство України 2011 : стат. зб. / за ред. Н. С. Власенко. — К. : Держ. служба статистики України, 2012. — С. 150.

Проте більшість з вітчизняних товарних бірж не є класичними біржовими інституціями, а їхня діяльність має суто декларативний характер і, як зазначає генеральний директор Союзу бірж України Б. Л. Беренштейн, “досить часто вони створюються для здійснення нехарактерних для товарної біржі видів діяльності. Одним із таких видів є реєстрація біржових угод як альтернатива нотаріального посвідчення” [1, с. 51]. Тут проблема, швидше за все, полягає в недостатній розвинутості внутрішніх товарних ринків, оскільки існування і розвиток товарних бірж можуть спиратися лише на існуючі товарні ринки, які повинні враховувати насамперед внутрішні потреби економіки, а не експортні цілі. Однак останніми роками у числі укладених на акредитованих біржах угод майже 40 % їхньої загальної вартості припадає на внутрішні і 60 % — на експортні угоди [17, с. 105]. Товарні ринки, націлені на експорт, зазвичай не мають потреби у вітчизняних біржах, у цьому разі вони функціонують усередині країни як відокремлені, не пов’язані один з одним і, швидше, є складовою світового господарства, аніж частиною певної країни. Тільки розвинутий товарний ринок потребує біржу, яка стає генератором ринкових цін, дає змогу учасникам ринку здійснювати хеджування, залучає спекулятивні капітали на цей ринок і тим самим встановлює зв’язок з іншими товарними і грошовими ринками. Саме в нерозвинутості та занепаді внутрішніх товарних ринків полягає головна причина сучасної кризи українських товарних бірж.

Аналіз укладених угод на біржах України свідчить про постійне зростання як обсягів сільськогосподарської продукції, так і їх частки у загальному обсязі торгів (табл. 2). Так, на одній лише Аграрній біржі у 2011 р. загальна вартість укладених угод становила понад 72 млрд грн [18].

Таблиця 2. **Обсяг укладених угод на біржах України у 2000, 2006—2012 рр., млн грн**

Вид продукції	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Усього	2 162,0	23 313,3	26 060,0	56 122,4	50 995,9	51 440,6	94 420,0	118 544,4
Метал і металопродукція	4,9	5,6	8,7	7,1	4,6	13,5	9,1	3,8
Кольорові метали	0,3	5,0	0	3,9	5,4	4,2	—	—
Будівельні матеріали	3,6	—	—	67,9	160,3	205,7	228,7	263,1
Транспортні засоби	193,4	392,9	452,8	398,8	376,0	184,5	60,2	43,5
Ліс і лісоматеріали	0,7	27,7	701,8	782,7	65,7	344,0	948,1	1 297,9
Паливо	290,6	8 479,2	9 343,4	12 386,6	7 218,8	2 630,4	7 523,8	6 280,9
Непродовольчі товари	2,6	1,3	5,5	12,4	34,6	9,7	14,1	15,5
Сільськогосподарська продукція	989,7	11 905,2	9 596,8	40 019,5	39 866,8	43 787,4	63 361,4	77 889,6
Продовольчі товари	62,8	754,3	1 228,5	751,1	1 158,7	2 272,3	20 139,9	28 541,8
Хімічна продукція	124,9	9,0	0,3	0,2	117,2	107,4	27,9	19,8
Нерухомість	380,9	457,6	343,0	512,2	510,2	252,4	323,8	875,7
Земельні ділянки	0,3	8,1	1 025,2	16,7	138,6	3,4	6,8	12,0
Інші види	107,3	1 267,4	3 354,0	1 163,3	1 339,0	1 625,7	1 776,1	3 300,8

Джерело: Україна у цифрах у 2012 р. : стат. зб. / за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Держ. служба статистики України, 2013. — С. 154.

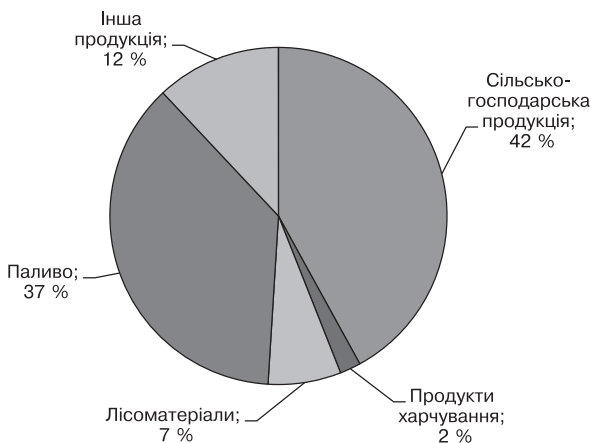
Складається дещо парадоксальна ситуація: більшість фахівців ведуть мову про нерозвинутість і недосконалість аграрного біржового ринку, а статистика вказує на протилежне. Слід зауважити, що ключовим фактором зростання обсягів біржових торгів сільськогосподарською продукцією стало переважно декларування експортних угод на акредитованих товарних біржах (наприклад, законодавчо встановлені вимоги щодо здійснення експорту зернових виключно через акредитовані товарні біржі), що не можна розглядати як ринковий процес, який забезпечував би конкурентні засади ціноутворення на основні види аграрної продукції. При цьому, як показує аналіз головних каналів реалізації сільськогосподарської продукції, частка її збуту через біржовий ринок залишається вкрай низькою. Сьогодні на вітчизняному аграрному ринку через біржі безпосередньо товаровиробниками реалізується менше 1 % зерна (0,1—0,3 %). Основна ж маса (більше 60 %) реалізується комерційним посередникам (трейдерам) безпосередньо з місць його виробництва за заниженими цінами. Біржі, разом із тим, виконують функцію реєстраторів експортних угод, без проведення відкритих конкурентних торгів, отримуючи відсоток вартості зареєстрованих угод [19, с. 58]. Безпосередні виробники сільськогосподарської продукції внаслідок монополізації ринку посередниками не мають можливості ефективно впливати на ціноутворення, що зрештою позначається

на рівні ринкових цін. Така ситуація свідчить про повну відсутність в Україні організованих каналів збуту з прозорими механізмами ціноутворення та слабкі інтеграційні зв'язки між товарними біржами та іншими організаційними елементами інфраструктури аграрного ринку.

Викладені обставини істотно коригують функції бірж, перетворюючи їх на звичайних гуртових посередників. За словами О. В. Шебаніної, біржовий ринок ще не став надійним механізмом стабілізації ринкової кон'юнктури і, по суті, не виконує покладених на нього регуляторних функцій. Основними торговцями на ньому є не селяни, а комерційні компанії, які негативно впливають на формування біржових цін, диктуючи не завжди прийнятні для сільськогосподарських товаровиробників умови [20, с. 108]. Відповідно запровадження на товарних біржах сучасних механізмів електронної торгівлі, участь у якій в першу чергу мають брати виробники аграрної продукції, а не брокерські контори, може стати шляхом розв'язання проблеми асиметричності інформації. Створення електронної біржі дасть змогу зменшити трансакційні витрати сільгоспвиробників на 50–60 % порівняно з позабіржовим ринком і на 25–30 % порівняно з класичним біржовим ринком [21, с. 18].

За дев'ять місяців 2013 р. вартість біржових угод, укладених із метою купівлі-продажу продукції аграрного сектору, становила 19 147,2 млн грн (сільськогосподарська продукція — 15 608,4 млн грн; продукти харчування — 662,8 млн грн; лісоматеріали — 2876 млн грн), що дорівнює 51 % загальної вартості всіх укладених біржових угод. Структура укладених угод на біржах України по основним видам товарів за 9 місяців 2013 р. відображена на рисунку.

Біржова торгівля продукцією і товарами за цей період представлена переважно спотовим ринком (укладання угод на реальний товар з негайною

Джерело: офіційні дані Державної служби статистики України.

Рисунок. Структура укладених угод на біржах у 2013 р.

поставкою). На умовах споту було укладено 89,8 % усіх біржових угод. У структурі цих угод найбільша частка припадала на паливо (39,4 %), продукцію рослинництва (30,1 %) та продукцію тваринництва (6,6 %). Форвардні контракти (угоди на реальний товар з відстроченою поставкою) становили 9,8 %, найбільша частка яких припадала на рослинництво (37,2 %) та на лісоматеріали, деревину та вироби із деревини (18,3 %) [22].

Проте слід зазначити, що багато бірж світу торгують саме ф'ючерсними та опціонними контрактами, які здебільшого завершуються офсетною угодою, а не поставкою реального товару. Гарантією виконання цього контракту є первісна маржа, що вноситься в момент укладання угоди в розрахункову (клірингову) палату біржі. Такі контракти забезпечують для виробників і споживачів страхування цінних ризиків, диверсифікацію фінансування, відкриваючи доступ до кредитних ресурсів та можливості їх стійкого зростання [13]. Тому розвиток біржового ринку в найближчому майбутньому повинен бути спрямований на перетворення бірж реального товару на ф'ючерсні біржі. Формування ф'ючерсної ціни на аграрних біржах, її хеджування дасть змогу всім зацікавленим суб'єктам, як на ринку зерна та іншої сільськогосподарської продукції, так і на ринку фінансово-кредитних, матеріально-технічних ресурсів, які постачаються сільськогосподарським товаровиробникам, діяти більш прогнозовано. Прогнозування майбутньої ціни на сільськогосподарську продукцію з допомогою торгівлі ф'ючерсними контрактами сприятиме також ефективнішому здійсненню експортної політики. Проте проблема розвитку ф'ючерсних товарних ринків і бірж навряд чи може бути розв'язана без відповідної державної підтримки. Причому така підтримка не повинна зводитися до фінансових інвестицій у біржі, купівлі обчислювальної техніки і програмного забезпечення. Для запуску повноцінного ринку товарних ф'ючерсних контрактів по агровиробничій групі біржових товарів необхідно вирішити питання, пов'язані з інфраструктурою, на базі якої можна організувати приймання та постачання товару по ф'ючерсних контрактах і створення страхових запасів, що забезпечить успішне виконання інтервенційних функцій. Держава могла б уповноваженим нею біржам (наприклад, Аграрній біржі) здати в оренду на пільгових умовах необхідну кількість складських і холодильних приміщень з тим, щоб ці біржі організували складський обіг товару відповідно до вимог товарного ф'ючерсного ринку. Крім того, головною економічною передумовою запровадження таких інструментів є детінізація економіки, адже операції з їх використанням завжди є прозорими, а прозорі операції на ринку зі значною часткою тіньового обігу не дають бажаного ефекту.

Іншою проблемою ф'ючерсного ринку є відсутність механізмів гарантування виконання угод та недосконале законодавче забезпечення. Так, у чинних законодавчих актах наявні протиріччя із загальноприйнятою у світі практикою визначення похідних фінансових інструментів. Тому для ефективного функціонування біржового ринку товарів агросектору економіки потрібно

удосконалити чинні нормативно-правові акти (Закон України “Про товарну біржу”, а також законодавчі акти щодо обігу товарних деривативів та функціонування клірингових установ). Потребують поліпшення механізми обліку і оподаткування обігу ф’ючерсних товарних контрактів як на самій біржі, так і в учасників біржової торгівлі. Обіг ф’ючерсних контрактів не повинен включатися до загальних показників діяльності суб’єкта господарювання. І взагалі на купівлю-продаж ф’ючерсних контрактів, якщо вони не пов’язані з виконанням контракту, не мають поширюватися положення, що стосуються обігу власне “фізичних” товарів. Тільки тоді, коли податковий облік відповідатиме класичному підходу до біржових операцій, у суб’єктів господарювання виникне фінансовий інтерес до хеджування з використанням похідних інструментів. Зазначимо, що більшість суб’єктів господарювання не беруть участі у торгівлі строковими контрактами через низьку інформаційну підтримку ринку та відсутність практичного досвіду застосування ф’ючерсів. Незнання специфіки обігу деривативів, часто помилкове уявлення про них істотно перешкоджають позитивному сприйняттю цього процесу суб’єктами господарювання і, відповідно, ускладнюють становлення ринку похідних інструментів як важливого елемента бізнес-середовища [23].

Фактори, пов’язані з розвитком товарних та фінансових ринків, також стримують розвиток строкового ринку в агросекторі України. Запорукою успішної роботи ф’ючерсного ринку є наявність високорозвинутих ринків базового активу. Вони повинні відповідати щонайменше трьом критеріям: бути високоліквідними; протягом тривалого часу мати чіткі і незмінні правила торгів; характеризуватися передбачуваною динамікою [24].

Оскільки товарні ринки, ринки цінних паперів і валюти нерозривно пов’язані між собою, а зміна кон’юнктури на одному з них може спричинити суттєві зміни на інших, то наступним напрямом розвитку біржової діяльності в Україні (як і загальною тенденцією зміцнення світового біржового ринку) є універсалізація бірж з метою охоплення максимальної кількості ринкових сегментів. І через те, що в основі ф’ючерсного контракту можуть бути не лише товар, але і цінний папір або валюта, а ринок товарних ф’ючерсів тісно пов’язаний з іншими ф’ючерсними ринками і ринками капіталів, товарно-ф’ючерсні біржі мають не тільки обслуговувати відповідні товарні ринки, а й стати складовою фінансового ринку в широкому сенсі. Тому не повинно бути обмежень на участь членів товарних бірж у фондових і валютних біржах і, навпаки, в частині ф’ючерсної торгівлі. Необхідно щоб розрахункові (клірингові) палати обслуговували ф’ючерсні ринки декількох бірж, а не замикалися на одному. Це забезпечуватиме швидкий рух коштів з одного ринку на інший і здешевлюватиме послуги за розрахунками. Звісно, універсальність можуть дозволити собі не всі, а лише найбільші та краще підготовлені біржі, що володіють висококваліфікованими кадрами і достатньою матеріально-технічною

базою. Однак і держава не повинна ставити законодавчі перешкоди цьому процесу, вимагаючи обов'язкової і суворої спеціалізації того чи іншого біржового ринку на угоду миттєвим інтересам певних державних або ринкових структур.

Проведений аналіз біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції охопив немало проблем зовнішнього характеру, зумовлених нерозвинутістю та занепадом внутрішніх товарних ринків, а також проблем власних бірж, пов'язаних зі слабкою матеріально-технічною базою для впровадження прогресивних технологій біржової торгівлі. Саме цим обґрунтовані пропозиції щодо напрямів подальшого зміцнення аграрного біржового ринку:

— для розвитку прозорої біржової торгівлі в Україні, формування високоліквідного біржового ринку сільськогосподарської продукції, збільшення обсягів біржових операцій необхідно реалізувати на практиці торгівлю ф'ючерсними контрактами і опціонами, що також дасть змогу забезпечити самофінансування сільськогосподарського виробництва;

— запуск ф'ючерсного ринку на сільськогосподарську продукцію, особливо ф'ючерса, номінованого в національній валюті, допоможе вітчизняним аграріям планувати діяльність в довгостроковій перспективі, сприятиме зниженню цінних ризиків, а в деяких випадках надасть можливість заробити додаткові гроші для розвитку власного виробництва;

— з огляду на те, що Україна є одним з найбільших світових експортерів зернової продукції, необхідно максимально сприяти розширенню обсягів біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією і запровадженню сучасних біржових механізмів електронної торгівлі, а також інтегруватися до міжнародної системи біржової торгівлі.

Список використаних джерел

1. Беренштейн Б. Л. Перспективи розвитку українського біржового аграрного ринку / Б. Л. Беренштейн, О. М. Третяк // Економіка АПК. — 2010. — № 1. — С. 50—56.
2. Гайдуцький П. І. Біржова торгівля — основа ринку / П. І. Гайдуцький, Є. А. Бузовський, В. Г. Тимченко. — К. : УСГА, 1992. — 32 с.
3. Дегтярева О. Биржевое дело / О. Дегтярева. — М. : Юнити, 2001. — 680 с.
4. Горьовий В. П. Експортні операції із зерновою продукцією на українському біржовому ринку / В. П. Горьовий // Науковий вісник НАУ. — 2002. — Вип. 56. — С. 278—281.
5. Дмитрук Б. П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі : навч. посіб. для вузів / Б. П. Дмитрук. — К. : Либідь, 2001. — 344 с.
6. Дудяк Р. Організація функціонування та розвиток товарних бірж України в умовах економічної кризи / Р. Дудяк, Ф. Міколяш, Н. Ситник // Вісник Львів. нац. ун-ту. — 2011. — № 18. — С. 157—163.
7. Кандинская О. А. Ускоренный рост оборотов на мировом рынке биржевых деривативов / О. А. Кандинская // Управление корпоративными финансами. — 2007. — № 5. — С. 320—336.
8. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. — Ужгород : ІВА, 2005. — 400 с.

9. *Мограб О. С.* Перспективи розвитку біржової торгівлі в Україні / О. С. Мограб // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. — 2003. — Вип. 1-2. — С. 80—90.
10. Виклики і шляхи агропродовольчого розвитку / Б. Й. Пасхавер, О. В. Шубравська, Л. В. Молдаван та ін. ; за ред. акад. УААН Б. Й. Пасхавера ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — К., 2009. — 432 с.
11. *Саблук П. Т.* Методичні рекомендації з удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування інфраструктури аграрного ринку / П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Ю. П. Воскобійник та ін. — К. : ННЦ ІАЕ УААН, 2009. — 44 с.
12. *Савченко В. В.* Програмное обеспечение биржевой игры на основе данных краткосрочного прогнозирования / В. В. Савченко. — Н. Новгород : НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, 1999. — 88 с.
13. *Солодкий М. О.* Куди рухається біржовий аграрний ринок? / М. О. Солодкий, В. О. Гниляк // Науковий вісник НУБіП України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2011. — Вип. 168, Ч. 1. — 369 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13103>.
14. *Сохацька О.* Біржова справа : підручник / О. М. Сохацька. — Т. : Карт-бланш, 2005. — 602 с.
15. *Шпичак О. М.* Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / за ред. П. Т. Саблука, О. М. Шпичака. — К., 1997. — 424 с.
16. Про товарну біржу : закон України від 10.12.1991 № 1956-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1956-12>.
17. *Шебанін В. С.* Сучасний стан і напрями активізації та удосконалення біржової діяльності на аграрному ринку / В. С. Шебанін, І. О. Піюренко // Економіка АПК. — 2009. — № 7. — С. 103—107.
18. *Марюхнич А.* Аграрная биржа выведет национальный биржевой рынок на новый уровень развития / А. Марюхнич [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agrex.gov.ua>.
19. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М. В. Присяжнюк, М. В. Зубець, П. Т. Саблук та ін. ; за ред. М. В. Присяжнюка та ін. — К. : ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с.
20. *Шебаніна О. В.* Біржовий ринок: ретроспектива розвитку, основні проблеми і напрями їх розв'язання / О. В. Шебаніна // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 104—109.
21. *Кирилюк Є. М.* Розвиток аграрного ринку в умовах трансформації економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.01 / Є. М. Кирилюк. — К., 2013. — 34 с.
22. Про діяльність бірж за дев'ять місяців 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hghltd.yandex.net/yandbtm>.
23. *Бугіль С.* Впровадження біржової торгівлі товарними деривативами на аграрному ринку України / С. Бугіль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pbuv.gov.ua>.
24. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / редкол. : М. В. Зубець (голова) та ін. — К. : Аграрна наука, 2010. — 978 с.